

ECOURI ALE REVOLUȚIEI POLONE DIN 1830-1831 ÎN ARDEAL, BANAT ȘI CRIȘANA¹

Mihai Georgiță*

ECHOES OF THE POLISH REVOLUTION FROM 1830-1831 IN TRANSYLVANIA, BANAT AND BIHOR COUNTY

Abstract

Through the peace of Vienna in 1815, the Czarist Russia receives a large part of Poland. If, at the beginning, Russia grants a broad autonomy to the Poles, after 1820 they have some freedom, and after the movements of the intellectual bourgeoisie, supported by the middle nobility, for the reconstruction of an independent Polish state, the Czar decides the rusification of Poland. That is why, on November 21, 1830, when the Czar ordered the Polish army to support the Dutch against the Belgians, the Warsaw regiments and students triggered the revolution, which spread rapidly in all provinces, proclaiming independence on January 25, 1831. Apart from the Pope, no European state responded to the Polish leaders' appeals to support their cause. On the contrary, Prussia and Austria, which owned parts of the old Polish kingdom, took action against this revolutionary movement. In this context, Bihor and other neighboring counties have adopted resolutions supporting the cause of Poland, while the imperial army takes drastic measures against emigrants.

Keywords: *Revolution, Habsburg, Polish, Transylvania, Bihor.*

Anul 1830 aducea nu doar descompunerea Sfintei Alianțe, create la 1815 între Rusia, Austria și Prusia, ci și crize economice grave cauzate de lipsa mijloacelor de subzistență și a produselor industriale. Ambele au condiționat și generat ample mișcări revoluționare. Revoluția pariziană din iunie 1830 va instaura un nou regim monarhic de esență liberală, recunoscut de toate statele europene, dar care se va transforma, în scurt timp, într-un coșmar pentru toți suveranii absolutiști ai Europei. Astfel, pe 25 august 1830, izbucnește revoluția forțelor liberale la Bruxelles, cerând separarea administrativă și parlamentară a Belgiei de Olanda, a cărei armată va fi învinsă în septembrie de trupele revoluționare belgiene. Această victorie a permis formarea unui guvern provizoriu și a unei Adunări Constituante, care la 4 octombrie proclamă independența Belgiei, recunoscută de puterile Europei în urma Conferinței internaționale de la Londra din 20 noiembrie 1830. Succesul revoluției din Belgia va determina ample mișcări revoluționare în rândul polonezilor, italienilor și în unele state din confederația germană².

Restrângerea libertăților polonezilor, ce fuseseră garantate prin autonomie încă din 1815- de la încorporare în imperiul țarist-, mai ales după urcare pe tron a țarului Nicolae, care a început un proces de rusificare a Poloniei, a generat accentuarea sentimentului naționalist polonez și reactivarea societăților conspirative liberale, constituite încă de la sfârșitul războaielor napoleoniene. Când țarul Nicolae, la 21 noiembrie 1830, a decis trimiterea armatei poloneze în ajutorul forțelor olandeze împotriva revoluționarilor belgieni, era deja plănuită o insurecție a cadeților de infanterie din Varșovia, aceștia fiind nevoiți să acționeze fără să-și fi terminat pregătirile. Au atacat mai întâi palatul marelui Duce Constantin, fratele țarului Nicolae, câștigând un considerabil sprijin popular, mai cu seamă din partea studenților³. Mișcarea revoluționară s-a extins cu rapiditate în toate provinciile, viceregele rus a fost expulzat, iar Varșovia eliberată, constituindu-se pe 3 decembrie un guvern provizoriu care căuta să unifice toate teritoriile Poloniei. Țarul nu a consimțit să acorde nicio concesiune în această privință, determinând astfel Dieta să proclame independența Poloniei în 25 ianuarie 1831. Renunțând

* Arhivele Naționale. Serviciul Județean Bihor, misu_arhive@yahoo.com.

¹ Studiul a fost prezentat într-o formă mai concisă, sub titlul *Ecouri ale revoluției polone din 1830-1831 în Bihor*, în cadrul Conferinței Internaționale Relații româno-poloneze reflectate în documente de arhivă, Oradea, 10 mai 2018.

² Ioan Horga, Mircea Brie, *Relațiile internaționale de la echilibru la sfârșitul concertului european (secolul XVII-începutul secolului XX)*, Oradea, 2006, p. 263-265.

³ Charles Tilly, *Revoluțiile europene (1492-1992)*, Iași, 2002, p. 220-221.

la intervenția armată în Belgia, țarul Nicolae a trimis garda imperială pentru a înăbuși revolta poloneză. Prusia și Austria, care dețineau și ele teritoriile ale Poloniei, nu erau interesate, firește, de triumful polonezilor, fapt pentru care au închis frontierele în Galiția și Pozmania de teamă ca mișcarea de revoltă din teritoriile poloneze aflate sub administrație rusească să nu se extindă. Anglia și Franța, care întruchipau regimuri mai liberare, în afară de unele luări de poziție publice, nu au făcut alte demersuri mai concrete: Anglia, deoarece nu dorea să slăbească Rusia în detrimentul altor state europene și astfel echilibrul european să fie periclitat, iar Franța nu dorea să treacă în ochii guvernelor europene drept susținătoare a revoluțiilor. Numai papa Grigore al XVI-lea a formulat o poziție hotărâtă în apărarea cauzei polonezilor, concretizată prin intervenția în diferite medii diplomatice. Prin urmare, în 7 septembrie 1831, trupele rusești reocupă Varșovia, urmând o perioadă de anulare a ultimelor elemente de autonomie poloneză și declanșând exilul siberian al patrioților poloni și emigrarea masivă a mii de polonezi în țările din Europa, ceea ce a contribuit, în definitiv, la nașterea solidarității civice pentru cauza libertății polone⁴.

Cancelarul Metternich îl avertizase deja din 5 decembrie 1830 pe împăratul de la Viena că răscoala din Varșovia ar putea genera ample mișcări și în partea Austriei, iar în 15 decembrie, prin agentul de la Berlin, inițiase coordonarea măsurilor îndreptate împotriva mișcării polonezilor din partea curților austriece și prusace, făcând cunoscut Berlinului că Austria dispune la granița polonă de un efectiv de 50000 de soldați și că în Galiția nu erau vizibile tulburări, deși populația polonă de aici simpatiza cu revoluționarii de la Varșovia. În special studenții, dar și ofițerii care dezertau, chiar cu luni de zile înainte, fugeau peste graniță în partea Poloniei, punându-se în slujba cauzei polone. Guvernatorul Galiției a dat mai multe ordine de urmărire a peste 500 de persoane acuzate că ar fi trecut în Polonia, a căror urmărire, arestare și trimitere la Lemberg a fost ordonată și de către guvernul Transilvaniei⁵. Un efectiv militar pentru întărirea controlului în Galiția a fost trimis și din partea comandamentului militar al Regimentului II grăniceresc de la Năsăud⁶.

Ceea ce a preocupat în mod deosebit autoritățile habsburge a fost acțiunea militară a generalului Jozef Dwernicki care se desfășura în Volhînia, în apropierea granițelor imperiului. Fost general în armata lui Napoleon, acum unul din generalii cei mai populari în tabăra revoluționarilor, avea încredințată comanda frontului dinspre est, dar în confruntările cu armata mult mai numeroasă a generalului rus Rüdinger a fost înfrânt și nevoit, la sfârșitul lunii aprilie 1831, să se retragă în Galiția cu armata sa revoluționară, compusă din circa 6000-7000 de oameni. Fiind urmărit și aici de armata lui Rüdinger a fost salvat de armata imperială, care a despărțit pe beligeranți, trupele rusești retrăgându-se apoi în teritoriul rusesc, iar forțele lui Dwernicki au rămas în Galiția. Cu toate că un ordin ministerial austriac din 9 februarie 1831 prevedea ca revoluționarii polonezi refugiați, care au trecut pe teritoriile austriece, să fie predați Rusiei, totuși comandantul suprem al armatei din Galiția a dat ordin să nu fie predată divizia generalului Dwernicki până la noi ordine. Acesta l-a convins pe Dwernicki să capituleze, promițându-i că nu-i va preda oamenii Rusiei. În realitate, comandantul suprem din Galiția se temea de o răscoală poloneză, pe care nu o putea înăbuși din cauza insuficienței forțelor armate disponibile. Astfel, soldații generalului Dwernicki au ajuns în captivitate, iar armamentul și caii au fost predați Rusiei de către autoritățile austriece. Cu greu a acceptat țarul Nicolae faptul că nu au fost predați și oamenii din divizia revoluționară a generalului Dwernicki, pentru care au intervenit și protestat, într-adevăr, pe cale diplomatică atât guvernul Angliei cât și cel al Franței. Din motive de securitate și pentru a nu provoca mișcări revoluționare în Galiția, la graniță cu Polonia răsculată, cancelarul Metternich a dat ordin ca aceștia să fie duși în lagăre, departe de Galiția. Astfel, ofițerii au fost internați în lagăre din Stiria și Moravia, iar soldații în lagăre din Transilvania și Bucovina⁷.

Din cauza dezertărilor și a îmbolnăvirilor, au rămas din divizia lui Dwernicki circa 3000 de oameni, la care se adaugă cei 1000 de soldați ai diviziei Koliska, dezarmată și ea pe

⁴ Ioan Horga, Mircea Brie, *op. cit.*, p. 271-272; Charles Tilly, *op. cit.*, p. 221.

⁵ Alexa Csetri, *Prizonieri și refugiați ai răscoalei poloneze din 1830-1831 în Transilvania, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia*, fasciculus I, 1966, p. 67-69.

⁶ George Barițiu, *Istoria regimentului II românesc grăniceresc transilvănean*, Brașov, 1874, p. 31.

⁷ Alexa Csetri, *op. cit.*, p. 69-71; Veniamin Ciobanu, *Relațiile politice româno-polone între 1699 și 1848*, București, 1980, p. 185.

teritoriul Galiției. Așadar, au fost escortați de către 180 soldați imperiali în grupuri de 400 și 500 către Transilvania și Bucovina, în Transilvania ajungând circa 2000-3000. Într-o scrisoare, păstrată în arhiva familiei Toldalagi, se menționează că primul transport însoțit de cei 180 soldați imperiali au sosit în Transilvania pe 10 mai, fiind urmat de încă 10 transporturi, dar multe sute au murit pe drum, deoarece mortalitatea în rândul lor era mare și exista teama să nu răspândească holera și în Transilvania⁸.

Transporturile, la care au participat și grănicerii din regimentul II românesc de la Năsăud⁹, după ce au urmat traseul Dorna, Valea Bârgăului, Bistrița, s-au desfășurat pe două rute: prima de la Bistrița spre Reghin, Sighișoara spre lagărele din Brașov și Făgăraș; a doua de la Bistrița prin Dej, Cluj, Turda, spre lagărele de la Alba Iulia și Sibiu. Mărturiile contemporane consemnează manifestările de simpatie ale populației în localitățile de pe rutele parcurse de prizonierii poloni, acțiunile de ajutorare, precum și măsurile de îngrijire a bolnavilor¹⁰. Probabil că numărul mare de prizonieri care au trecut granița au îngrijorat autoritățile transilvane, de vreme ce pe 8 iunie 1831, maiorul Pop, comandantul batalionului de grăniceri din Prundu-Bârgăului, în baza ordinului generalului Hardegg, înștiințează autoritățile din Bucovina despre interdicția trecerii în Transilvania a prizonierilor polonezi, aflați pe teritoriul Bucovinei¹¹. Autoritățile din Transilvania, îngrijorate de răspândirea bolilor contagioase, pe care le puteau transmite soldații polonezi prizonieri, mai ales că pe teritoriul Poloniei și în Galiția izbucnise holera¹², iar la începutul anului 1831 au fost semnalate câteva cazuri și în Transilvania, au dat ordin ca toți proprietarii la care fuseseră încartiruiți polonezi, după plecarea acestora să fiarbă toate rufele, iar medicii au primit ordin să examineze pe toți prizonierii, să-i izoleze pe cei suspecti de boală. De pildă, la Reghin, unde prizonierii au trecut în zilele de 16 și 17 iulie 1831, s-a interzis orice contact cu localnicii, neavând voie să intre în oraș. Ei au fost încartiruiți într-un spital militar, examinați de un medic și serviți numai de două persoane. După plecarea acestora rufele au fost fierse, iar obiectele cu care au luat contact au fost afumate și curățite.

Autoritățile din Transilvania s-au implicat în ajutorarea și îngrijirea soldaților, însuși cancelarul Metternich a dat un ordin referitor la spitalizarea soldaților bolnavi. În spitalul din Bistrița fuseseră mulți prizonieri spitalizați, iar la începutul anului 1832 în spitalul din Cluj figurau 32 soldați polonezi spitalizați și la Sibiu 82. În afară de tratament, au fost îmbrăcați cu haine bune și, de pildă, la Sibiu li s-a distribuit o singură dată 512 florini¹³.

Membrii grupării liberale din Transilvania au declanșat începând din 21 mai 1831 o amplă acțiune de colectare a fondurilor bănești pentru prizonierii poloni, fiind puse în circulație liste de subscripție. Însă autorităților austriece, care nu-i vedeau cu ochi buni pe liberali și din dorința de a ține sub control pe prizonierii polonezi, au interzis astfel de colecte sub motivul că ele se pot desfășura numai dacă ajutorul fiscalului nu ar fi suficient. Cu toate acestea, mișcarea de ajutorare a avut un mare succes. Știm că la Cluj s-au adunat peste 9000 de florini¹⁴, iar la Brașov, magistratul orașului, ostil subscripțiilor, le-a oferit solde și i-a angajat pe lângă meșteșugarii din oraș¹⁵. Dintr-o scrisoare a lui Gyulai K. István adresată la 16 iulie 1832 către Kendeffy Adám, reiese că în Oradea au fost strânși 2000 de florini pentru refugiații polonezi din Transilvania¹⁶. Deși președintele guvernului baronul Josika Janos, ca înalt reprezentant al

⁸ *Ibidem*, p. 71, vezi nota 19.

⁹ Kovács Samu, *Visszaemlékezések, 1830-1831, Dej, 1850*, p. 10; Gustav Ritter Amon von Treuenfest, *Geschichte des k.k. Infanterie-Regiments nr. 50...bis 1850 zweites Sibenbürger Romänen-Grenz-Infanterie-Regiment nr. 17*, Wien, 1882, p. 246-247; Ioan Pop, *Istoria regimentului II românesc de graniță de la Năsăud (1762-1851)*, Tîrgu Mureș, Editura Ardealul, 1999, p. 130.

¹⁰ Alexa Csetri, *op. cit.*, pp. 72-75; Batalionul I al regimentului II român de graniță a plecat în iunie spre Cluj și s-a întors în septembrie, probabil pentru a însoți prizonieri și a preîntâmpina eventuale tulburări. Vezi: *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someșană*, nr. 20, 1936, p. 238.

¹¹ Teodor Bălan, *Emigranții poloni în Bucovina și Moldova în secolul al XIX-lea*, în *Lui Dimitrie Marmeliuc*, Cernăuți, 1936, p. 11.

¹² Potrivit grănicerului Vasile Crăciun, în vara anului 1831, holera a bătut și în Moldova și în Valahia. Vezi: *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, p. 238.

¹³ Alexa Csetri, *op. cit.*, pp. 75-76.

¹⁴ *Ibidem*, p. 76.

¹⁵ *Ibidem*, p. 76-77.

¹⁶ Lukinich Imre, *Az 1830 évi varsói forradalom és a magyar közvélemény*, în *Budapesti Szemle*, 1931, p. 68; Kovács Samu, *op. cit.*, p. 10.

imperiului în Transilvania, a făcut tot posibilul ca banii să nu ajungă la prizonierii polonezi, la începutul lunii ianuarie 1832, când mulți din acești prizonieri se reîntorceau în Polonia, la Vatra Dornei li s-a distribuit însă peste 16000 florini renani¹⁷.

Dincolo de aceste întraajutorări umane, a existat și o implicare pe linie ideologico-politică, de factură liberală, ale unor autorități comitatense din Ungaria, Transilvania și Banat. Astfel, la nivelul adunărilor comitatense, în cursul anilor 1831 și 1832, s-au adoptat în forul acestora, rezoluții pentru sprijinul poporului polonez din teritoriile aflate sub administrația țaristă, pe care le-au înaintat împăratului la Viena, manifestându-și întreaga susținere pentru cauza revoluției din Varșovia. Aceste acțiuni nu au fost izolate, ci a existat o deplină coordonare între adunările comitatense din diferite comitate pentru a da greutate în fața împăratului prin unitatea de vederi. Mărturiile ale acestor acțiuni se află în arhivele fostului comitat Bihor, unde s-au păstrat corespondența și astfel de rezoluții adoptate în adunările reprezentative ale comitatelor din jurul Bihorului.

Astfel, la 28 noiembrie 1831, adunarea comitatensă din comitatul Szabolcs informează membrii adunării comitatense din Bihor că au adoptat în ședința din noiembrie o rezoluție adresată împăratului în sprijinul intereselor poporului polonez, în care-și exprimă susținerea pentru națiunea și regatul Polon care traversează momente grele¹⁸. În rezoluția atașată adresei se evidențiază, din capul locului, rolul important al națiunii polone în lupta istorică contra turcilor pentru apărarea creștinătății, dar discordiile interne au pus în pericol însăși existența națiunii polone și au servit astfel dușmanilor. Rezoluția înfierează tratatele perfide (pactis conventis perfide)-fără să menționeze cine se află în spatele lor-care au îngenunchiat națiunea polonă și au desființat regatul. Acestea au condus la diminuarea drepturilor și libertăților constituționale ale națiunii nobile polone. Prin urmare, se solicită împăratului să intervină nu numai în vederea restituirii libertăților națiunii polone, ci și la restabilirea dreptului la independența statală, așa cum, de curând, le-au obținut poporul belgian. De asemenea, se solicită acordarea de libertăți cetățenilor polonezi aflați în imperiul habsburgic, așa cum pretind și le au maghiarii din regatul Ungariei. Intervenția în stoparea războiului din Polonia se cere și din motive pragmatice, de securitate sanitară, mai ales că morbul holerei (morbus cholera), nu doar că s-a răspândit în rândul populației din Galiția, dar a infestat și pe soldații din armata imperială. Împăratul este rugat, totodată, să elibereze din captivitate pe ducele general Dwernicki, avertizând că în rândul populației maghiare există o admirație și o propensiune pentru cauza polonă, care nu poate fi disimulată("Nostrum ergo gentem nericam admirationem et propensionem disimulare non possumus")¹⁹.

Într-o adresă din 19 decembrie 1831 comitatul Szabolcs revine cu solicitarea către comitatul Bihor, arătând că există demersuri ale mai multor comitate către împărat în susținerea cauzei polone, mai ales pentru faptul că soarta polonezilor și a maghiarilor este comună și este de datoria națiunii maghiare să sprijine libertățile națiunii polone²⁰. Acum, atașează o altă rezoluție adoptată în luna decembrie, care este mai scurtă și pe un ton mai moderat în comparație cu cea adoptată în luna precedentă. De la început se invocă fidelitatea comitatului față de Monarhia de Habsburg, dar condamnă intervenția brutală a Rusiei în Polonia și atrage atenția asupra pericolului pe care-l reprezintă acum războiul ruso-polon, oricând gata să se extindă și în afară. De aceea, se solicită împăratului să militeze pentru drepturile și libertățile polonezilor și să fie respectate reglementările care au fost stabilite la Congresul de la Viena din 1815 față de națiunea polonă. Se amintește din nou despre recentele izbâzi ale luptei belgienilor pentru independență, dar nu se mai solicită independența polonilor pe acel ton radical, ca în rezoluția anterioară, ci doar respectarea drepturilor stabilite în Congresul de la Viena²¹.

La începutul anului 1832 sosește pe adresa adunării comitatense din Bihor o scrisoare din partea comitatului Caraș (Severin) din Banat, prin care se anunță că în data de 9 ianuarie 1832 adunarea comitatensă a adoptat o rezoluție ce urmează a fi înaintată împăratului în susținerea cauzei Poloniei, pentru ca națiunea polonă să obțină libertățile și independența

¹⁷ Alexa Csetri, *op. cit.*, p. 77.

¹⁸ Arhivele Naționale-Serviciul județean Bihor, *fond Prefectura județului Bihor*, inv. 41, dosarul 703, f. 1-2.

¹⁹ *Ibidem*, f. 3-5.

²⁰ *Ibidem*, f. 6-7.

²¹ *Ibidem*, f. 8.

constituțională²².

În rezoluția atașată se arată că, deși anul trecut polonezii și-au obținut prin luptă independența națională, acum Varșovia a ajuns din nou în captivitate rușilor, care le îngrădesc drepturile polonezilor. Perspectiva de abordare a înduplecării împăratului să intervină în favoarea poporului polon este una geopolitică. Astfel, împăratul trebuie să intervină de urgență pentru cauza polonă, întrucât Rusia are tendința să se extindă tot mai mult în Europa, iar puterea imperiului rus crește în fiecare zi în detrimentul altor națiuni europene, astfel încât formula *Crescentem in dies Russici imperii potentiam* este reiterată ca un leitmotiv în textul rezoluției, cu scopul de a accentua acest aspect. Prin urmare, se trece în revistă istoricul extinderii Rusiei în Europa din vremea țarului Petru Cel Mare în defavoarea imperiilor vecine și a celorlalte națiuni. În plus, polonezii s-au arătat întotdeauna fideli împăratului de Habsburg, dar rușii nu numai că le-au îngrădit drepturile, dar atentează și la demnitatea națională a polonezilor. De aceea, era necesar să se respecte față de națiunea polonă măcar hotărârile Congresului de la Viena din 1815. Și așa cum ungurii s-au bucurat de libertăți și drepturi sub regii poloni, Vladislau, Ludovic și Ștefan Bathori, așa să se bucure și națiunea polonă, dacă împăratul prin puterea sa continentală, stăpânind din Spania până în Italia și Germania, va interveni în favoarea națiunii polone²³.

Interesele Vienei, conform înțelegerii cu Prusia și Rusia, dar și vederile prea emancipate ale politicienilor și administrației maghiare, au determinat administrația imperială să intervină împotriva acțiunilor pentru diseminarea acestor rezoluții-manifest. Așa cum rezultă din corespondența de la începutul anului 1832 dintre comitatul Caraș și Bihor, s-a îngrădit dreptul comitatelor de a comunica între ele, în pofida dispozițiilor legale promulgate în 1825. Inspectorul imperial din Timișoara a interzis înaintarea către Curtea de la Viena a rezoluției adoptate de adunarea comitatensă din Caraș în favoarea libertăților și independenței națiunii polone, pe motiv că rezoluția are caracter de interes național și ea poate fi adoptată numai cu aprobarea guvernului. De aceea, reprezentanții comitatului Caraș cer omologilor din Bihor să-i sprijine în viitoarea adunare națională în vederea votării unei legi care să faciliteze comunicarea între comitate. Adunarea comitatensă din Bihor răspunde că va susține în viitoarea adunare națională legislativă toate demersurile în acest sens a celor din Caraș²⁴.

De asemenea, la începutul anului 1832 ajunge la Bihor o înștiințare însoțită de rezoluția adoptată de adunarea comitatensă Novigrad la 7 noiembrie 1831²⁵. În această rezoluție se arată că lupta recentă a poporului polonez pentru drepturile și libertățile sale constituționale este admirată de statele din întreaga Europă, dar mai ales de națiunile vecine. Așa cum sunt respectate libertățile națiunilor din imperiul habsburgic, se imploră intervenția împăratului pentru a fi respectate și libertățile națiunii polone aflată în imperiul țarist. Se avertizează că este foarte necesară intervenția hotărâtă a împăratului, având în vedere și pericolul pe care-l reprezintă imperiul țarist, aflat în plină expansiune în defavoarea statelor europene și care se află la temelia distrugerii regatului polon din 1774, 1792 și 1794. Imperiul țarist a devenit un gigant care amenință securitatea statelor europene, căci-așa cum se sublinează în rezoluție- de la țarul Petru cel Mare a început ocuparea statelor vecine și subjugarea lor, existând și pericolul mai mare ca pe toți să-i aducă la religia țarilor („...Petru Magno occuperunt vicinarum gentium subjugatione hic quoque plene observata, ne dubitare quidem possimus nobis tanto etiam magis periculosa, quod in omnibus Religionis suae ad dictis...”). Intervenția împăratului trebuia făcută nu doar în virtutea apărării drepturilor acordate națiunilor, așa cum există în imperiul habsburgic, ci și virtutea faptului că de-a lungul timpului acest imperiu a asigurat stabilitatea în Europa („...ac Maiestate Vaestra Illustrissime in omne aevum stabilienda universae Europa, ac comprimis amatae patriae securitatem locandam gloriam vita...”)²⁶.

Comitatul Bihor a adoptat în adunarea sa comitatensă pe la începutul anului 1832 o rezoluție asemănătoare despre care ia cunoștință și comitatul Ung. Acesta, la rândul său, transmite printr-o adresă și rezoluția adoptată de adunarea sa în 11 ianuarie 1832²⁷, prin care

²² *Ibidem*, f. 9-10.

²³ *Ibidem*, f. 11-12.

²⁴ *Ibidem*, f. 13-15.

²⁵ *Ibidem*, f. 16.

²⁶ *Ibidem*, f. 18-19.

²⁷ *Ibidem*, f. 20.

cu adâncă supunere față de împărat se arată că între națiunea maghiară și cea polonă, potrivit anelilor istorice, a existat o comunitate de interese, un ajutor reciproc și o soartă comună în istorie, începând cu lupta de la Varna sau eliberarea Vienei de sub asediul turcilor cu sprijinul ducelui Sobieczki. De aceea, s-a simțit nevoia să se implore intervenția împăratului pentru respectarea drepturilor polonezilor grav încălcate în acel moment, care au fost garantate prin tratatul de la Viena. Puterea Rusiei-se arată în rezoluție- a crescut tot mai mult și s-a întins până la Dunăre și tinde să supună tot mai mult, iar polonezii aflați în sfera de interese a Rusiei sunt supuși unui război nedrept și atroce, care afectează, pe deasupra, comerțul intens al celor din comitatul Ung cu ținuturile din Polonia. În virtutea respectării tratatului de la Viena, se invocă nevoia intervenției împăratului Casei de Habsburg în favoarea polonezilor și a libertăților acestora, ceea ce asigură, indirect, o bună propășire și a celor din Ungaria. Așadar, pe lângă motive de ordin istoric, juridic și civic, adunarea comitatensă din Ung motivează adoptarea rezoluției în sprijinul națiunii polone și din perspectivă economică²⁸.

Însă guvernul de la Viena nu vedea cu ochi buni mișcarea revoluționară și grupurile clandestine de susținere a cauzei polone care au apărut în cuprinsul imperiului, mai ales că revoluția din Polonia a influențat direct între septembrie 1830-aprilie 1833 mișcările revoluționare din landurile germane de nord, aflate sub controlul imperiului de la Viena, reprimare de către cancelarul Meternich²⁹. Firește, aceste rezoluții înaintate împăratului de către adunările comitatense nu și-au atins scopul dorit. Grupurile de partizani polonezi, care pregăteau o nouă insurgență, au trecut în Galiția la începutul anului 1833, de aceea Meternich care a simpatizat cu mișcarea revoluționară din Polonia cât timp a fost îndreptată exclusiv împotriva Rusiei, a luat măsuri drastice împotriva activităților politice ale emigranților polonezi din Transilvania și Bucovina. În urma tratatului de la Münchengrätz (septembrie 1833), pe mulți i-a expulzat în Statele Unite ale Americii la sfârșitul anului 1833 și începutul anului 1834, încetând oficial astfel prezența lor în Transilvania. Mulți au reușit să se sustragă însă expulzării și au trecut în principatele române extracarpatică³⁰, participând la mișcările de emancipare și revoluționare alături de români³¹. De fapt, autoritățile austriece s-au temut chiar de la început ca revoluția polonă să nu fie exportată prin refugiați polonezi în imperiu și mai ales în Ungaria și Transilvania unde existau liberali cu sentimente antihabsburge. Așadar, curtea vieneză a încercat să scape cât mai repede de plonezii intrați în imperiu și a luat măsuri pentru a împiedica pe alții să pătrundă. Tot în acest scop, de la început s-a întreținut propaganda între refugiații poloni că imperiul țarist a prelungit amnistia până în 13 octombrie 1832³². Fruntași ai revoluției din Varșovia au intrat în legătură cu tinerii liberali maghiari și nutreau speranța că în curând vor izbucni mișcări revoluționare și mai ample nu doar în Polonia, ci și în Ungaria sau Galiția. Autoritățile austriece au interceptat corespondența și în vara anului 1833 cancelarul Metternich a dat ordin privind deportarea refugiaților polonezi din imperiu și pentru împiedicarea corespondenței cu Galiția. În acest sens, guvernul Transilvaniei a trimis autorităților comitatense și orașenești ordine de urmărire și arestare a unor lideri revoluționari, care s-ar afla printre refugiați³³. Însă, pe lângă ordine de urmărire a anumitor persoane suspecte s-au emis și ordine privind refugiați poloni în general și mai ales a persoanelor bănuite de propagandă revoluționară. Astfel, președintele guvernului Transilvaniei Josika a ordonat inițial ca toți dezertorii din Polonia,

²⁸ *Ibidem*, f. 22. La aceeași adresă, atașează și o rezoluție a comitatului Ung înaintată împăratului cu privire la intervenția promptă pentru a stăvili răspândirea epidemiei de holeră, care se manifesta virulent în ținuturile din apropiere. Vezi: *Ibidem*, f. 23-24.

²⁹ Peter Alter, *Problema germană și Europa*, București, Editura Corint, 2004, p. 64. Ioan Horga, Mircea Brie, *op. cit.*, p. 274-275.

³⁰ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 186-187.

³¹ *Ibidem*, pp. 188-215. Vezi detalii cu privire la colaborarea revoluționarilor poloni cu revoluționarii români la: P.P. Panaitescu, *Planurile lui Ion Cîmpineanu pentru unitatea națională a românilor. Legăturile lui cu emigrația polonă*, în *Anuarul institutului de istorie națională*, vol. III, 1924-1925, Cluj, pp. 64-84; Idem, *Emigrația poloneză și revoluția română de la 1848. Studii și documente*, București, 1929, passim; sau T. Holban, *Emigrația polonă în anii 1831-1848 și influența ei asupra mișcărilor de independență ale românilor*, în *Revista istorică*, an XX, oct.-dec. 1934, p. 329-332; Ovidiu Bădina, *Participarea grupării democrat-revoluționare poloneze la acțiunile revoluționare din Moldova și Țara Românească din 1848*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. III, 1963, pp. 58-82.

³² Alexa Csetri, *op. cit.*, p. 77-78; Lukinich Imre, *op. cit.*, 65-67.

³³ Kovács Endre, *A lengyel kérdés a reformkori Magyarországon*, Budapesta, 1959, p. 142, 150.

Rusia și Prusia, care ar intra pe teritoriul Transilvaniei să fie urmăriți și supravegheați, iar mai apoi a emis ordinul de arestare și percheziționare a acestora³⁴. De asemenea, la începutul lunii iulie, în baza ordinelor primite de la consiliul aulic de război din Viena (Hofkriegsrath), la comandamentele regimentului II românesc de graniță de la Năsăud au fost înregistrate ordine de la comandantul regimentului Hermany cu privire la arestarea și cercetarea dezertorilor din Polonia, Rusia și Prusia³⁵.

Situația emigranților polonezi în imperiul habsburgic a devenit critică mai ales după încheierea tratatului de la Münchengrätz la 6 septembrie 1833, de către cancelarul Metternich, țarul Rusiei și regele Prusiei. Potrivit acestuia, dacă țarul Rusiei se obliga să sprijine pe habsburgi să reprime mișcările liberale din Confederația Germană, cancelarul de la Viena se obliga să colaboreze prin orice mijloace pentru a menține puterea Rusiei în Polonia. De asemenea, cele trei puteri absolutiste și-au reafirmat dreptul de intervenție și de menținere a status-quoului Austriei în Europa centrală³⁶. Astfel, s-au obținut garanții reciproce privind integritatea teritorială a celor trei puteri și implicit intervenția militară în cazul mișcărilor revoluționare poloneze, care ar destabiliza aceste regimuri conservatoare. Fiecare parte, în baza acestei înțelegeri, s-a obligat să extrădeze pe refugiații și revoluționarii politici. Evident, orice mișcare în favoarea revoluției polonezilor era împiedicată și reprimată. Activitatea organizațiilor secrete poloneze din Galiția care era extrem de intensă și care pregătea chiar o răscoală în Austria, după încheierea tratatului de la Münchengrätz, a fost mult îngreunată, autoritățile austriece declanșând o susținută acțiune pentru înăbușirea cruntă a conspirației din Galiția. Astfel, au fost arestați foștii luptători polonezi pentru libertate și s-a trecut la expulzarea străinilor suspecti în general, iar autorităților locale li s-au oferit premii dacă arestează pe străinii fără pașaport³⁷. Deși refugiații polonezi din Transilvania erau puși sub controlul poliției, unii membri din aceste organizații secrete din Galiția au reușit să se refugieze pe teritoriul Transilvaniei, în timp ce alții au fost prinși la graniță și predați pe mâna autorităților din Galiția. La Viena a ajuns un comunicat alarmant al guvernului provincial din Galiția, care făcea cunoscut faptul că revoluționarii pregătesc pe 4 martie 1834 o răscoală în Galiția, în Poznanja, Volhînia și Ungaria, răscoală în care un rol determinant îl avea generalul Dwernicki. Cum mulți tovarăși ai lui Dwernicki se aflau încă în Transilvania, aduși în prizonerat, autoritățile au luat măsuri de prevenție împotriva unei eventuale răscoale în Transilvania. Astfel, la 19 februarie președintele Guberniului Josika a emis un ordin privind urmărirea și arestarea dezertorilor din Polonia țaristă, anexând o listă cu caziere a 33 persoane, majoritatea foști soldați și ofițeri care luaseră parte la răscoala din noiembrie. Pe 25 aprilie Josika emite dispoziții de urmărire a persoanelor urmărite de Tribunalul din Lemberg, unde erau judecați patrioții polonezi acuzați de înaltă trădare. Cele două liste anexate, de 19 și respectiv 31 persoane, cuprindeau foști participanți activi la răscoala din 1830-1831. Însă pe 21 aprilie acesta a emis un ordin general care-i viza nu doar pe revoluționari din 1831, ci și pe cei suspectați că ar fi desfășurat acțiuni revoluționare și trecuseră prin Bucovina în Transilvania și se ascundeau la poalele munților Carpaților Orientali. Autoritățile militare au primit și ele ordine referitoare la arestarea unor generali, ofițeri și soldați polonezi care au luat parte la acțiunile revoluționare și care acum călătoreau cu pașapoarte false³⁸. Colonelul Hermany, comandantul regimentului de graniță de la Năsăud, în baza ordinelor superioare, a dat dispoziții cu privire la sporirea vigilenței la graniță și verificare tuturor străinilor care erau susceptibili a fi dezertori și emigranți polonezi. Deoarece mulți din emigrația poloneză s-au întors în perioada 1833-1834 în Galiția, care devenise centrul de organizare secretă a polonezilor, comandamentul militar a ordonat să nu mai fie lăsați să revină cei care au părăsit Transilvania³⁹.

Îngrijorarea autorităților habsburgice cu privire la izbucnirea unei mișcări revoluționare în Transilvania, Banat și Ungaria erau îndreptățite de climatul de nemulțumire și de contestare

³⁴ Alexa Csetri, *op. cit.*, p. 79.

³⁵ Arhivele Naționale-Serviciul județean Bistrița-Năsăud, *fond Regimentul II românesc de graniță*, registrul 126/ 1832-1833.

³⁶ Ioan Horga, Mircea Brie, *op. cit.*, p. 275.

³⁷ Kovács Endre, *op. cit.*, p. 214; Alexa Csetri, *op. cit.*, p. 80-81.

³⁸ Alexa Csetri, *op. cit.*, p. 81-82.

³⁹ Arhivele Naționale-Serviciul județean Bistrița-Năsăud, *fond Regimentul II românesc de graniță*, registrul 127/1833-1834.

a regimului autoritar al imperiului habsburgic, potențat acum de revoluționari poloni. Dieta Transilvaniei de la Cluj, formată în majoritate din aristocrați fideli Vienei și din așa-zii regaliști, numiți direct de monarh, nu s-a mai întrunit de 23 de ani, mai precis din 1811, iar întregul aparat de stat nu făcea decât să servească intereselor regimului absolutist habsburgic. Aparatul de represiune era format din 20 de mii de soldați, gata să reprime cu cruzime orice mișcare antistatală. Deși își doreau o mai largă autonomie față de curtea de la Viena și statul austriac, marii stăpâni latifundiar și patriciatul orășenesc, uniți în acțiunile de menținere a privilegiilor-contestate tot mai mult de burghezia liberară și mica nobilime instruită-nu le puteau însă apăra fără forța statului austriac și de aceea curtea de la Viena le cerea să rămână fideli și să aprobe ori să voteze legile cerute de la centru⁴⁰. Dacă așa-numitul sistem Metternich nu mai permitea activități politice, prin lipsa de activitate politică și legislativă a dietei sau reducerea activităților adunării comitatense la activități administrative de rutină, acest sistem după 1830 a intrat în criză, dovedindu-se, în noua conjunctură internațională, anacronic. Imobilismul și conservatorismul acestui regim a condus și la acumularea tensiunilor sociale, care și-au găsit expresia în necontenitele frământări țărănești, care au izbucnit mai ales după 1830, fiind înrăurite de efectele marii răscoale țărănești din Slovacia de est de la 1831⁴¹, dar mai ales sub influența mișcării de eliberare națională din Polonia. Frământările țărănimii românești de pe domeniile din comitatele Cluj și Turda din cursul anului 1831 au fost puse de către oficialității pe seama și sub înrăurirea mișcărilor liberale și revoluționare din Polonia, cu toate că inițial agitațiile în rândul țăranilor români au pornit de la zvonul, potrivit căruia aceștia vor fi eliberați din starea lor de către trupele rusești, care erau de aceeași confesiune cu ei și care au intrat în Moldova și Țara Românească, iar acum se află în munți, pe graniță. Nobilimea s-a înspăimântat, părăsindu-și reședințele, și au cerut ajutor autorităților militare. În acest scop, au fost trimise efective ale regimentul II românesc de la Năsăud în comitatul Cluj⁴².

În această perioadă, procesul de transformare a moșiei domeniiale dintr-una de tip feudal, interesată de dijme, într-una mai eficientă, producătoare de mărfuri pentru piață- care s-a dezvoltat în urma intensificării schimburilor comerciale- a atins apogeul și a produs inevitabile mutații în modul de exploatare a domeniului nobiliar, ce urmărea realizarea unei mari producții agricole. Prin urmare, s-a trecut la constituirea unor mari rezerve alodiale prin deposedarea țăranilor de sesiile iobăgești, prin restrângerea dreptului de folosință a țăranilor asupra pădurilor, pășunilor, terenurilor defrișate și deștelenite, precum și a altor terenuri de folosință comună și introducerea acestora în domeniul alodial. Deoarece aceste suprafețe extinse aveau nevoie de mână de lucru s-a trecut la exploatarea mai eficientă a muncii servile, la căutarea unor modalități, inclusiv abuzive, de sporire a ei. Constituirea acestor rezerve alodiale are loc mai ales în vestul Transilvaniei și în Banat⁴³. De exemplu, în comitatul Bihor, la mijlocul secolului al XIX-lea 83% din suprafața cultivată era înglobată marilor alodii eclezistice și laice și astfel numai o mică parte era în folosința țăranimii dependente și libere. Pe de altă parte, se constată creșterea semnificativă a țăranilor fără pământ, a jelerilor, o creștere produsă prin deposedare. Acest proces de jelerizare se resimte mai ales în domeniul (provizoratul) Oradei, unde se concentrau marile ferme agricole și unde numărul jelerilor îl depășește pe cel al iobagilor⁴⁴. Înainte și chiar după reglementările urbariale în Bihor au avut loc frământări și revolte țărănești

⁴⁰ C. Daicoviciu, Șt. Pascu, V. Cheresteșiu, T. Morariu, *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, București, 1960, pp. 213-216.

⁴¹ Coord. Dan Berindei, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I. *Constituirea României Moderne (1821-1878)*, București, 2003, p. 172-173.

⁴² Csetri Elek, *Iratok az erdélyi parasztság 1831 évi mozgalmának kérdéséhez*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia*, fasc I, 1962, p. 57-68.

⁴³ A. Csetri și Șt. Imreh, *Asupra relațiilor de proprietate feudală în Transilvania (1750-1848)*, în *Anuarul institutului de Istorie din Cluj*, Vol. IX, 1966, p. 111; Petru Bona, *Aspecte ale asupraii sociale oglindite în plângerile urbariale ale satelor bihorene, în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Crisia*, V, 1975, p. 259.

⁴⁴ Veronica Covaci, *Relațiile agrare din Bihor în deceniile premergătoare revoluției de la 1848*, în *Aleșd 1904-1979*, Oradea, 1979, p. 150, 154-155. La nivelul întregului comitat în anul 1828, potrivit conscripției de dări, erau 27987 jeleri și 29653 țăranii cu sesii, iar în plasa Oradea cei cu un sfert de sesie reprezentau un procent de 50%. Vezi pentru aceste date și înrăutățirea situației țăranimii din Bihor în deceniul 3 al secolului al XIX-lea Loránt Tilkovsky, *Mișcări țărănești din Ardeal în 1831 și legăturile lor cu „răscoala holerei” din Slovacia de est*, în *Studii. Revistă de istorie*, anul XI, nr. 2, 1958, p. 78-82.

(proteste, plângeri urbariale, bejeni, refuzul dării dijmei, răzvrătiri și haiducie)⁴⁵. Nemulțumirile iobagilor români din Bihor au ieșit la iveală mai ales după marea secetă și foamete din 1813-1817, perioadă în care au început să se formuleze plângeri până la curtea aulică din Viena⁴⁶. În general, nemulțumirile erau legate de creșterea zilelor de robotă și diminuarea sesiei, dar și de statutul social.

Mișcările țărănești din Transilvania, Banat și Crișana în cursul anului 1831 prezintă unele asemănări prin cauzele care le-a determinat cu marea răscoală țărănească din Slovacia de răsărit, la care au participat 45 de mii de țărani, și care s-a desfășurat în vara aceluiași an, dar nu au vreo legătură, cel puțin cu cele din Transilvania, așa cum s-a susținut⁴⁷, ci mai degrabă cu prezența revoluționarilor polonezi care au intrat în Transilvania, așa cum arată unele rapoarte ale autorităților⁴⁸. Așteptarea rușilor, organizarea apărării nobilimii înspăimântate de eventualitatea unei răscoale, măsurile și investigațiile autorităților au unele similitudini cu "răscoala holerei" din Slovacia. Cel mult, putem socoti însă drept o legătură izolată cu mișcările din Transilvania prezența aici, în primăvara anului 1831, a nobilului Tasnady Péter din Zemplen, care a văzut agitațiile în rândul țărănimii transilvănene și atunci când a izbucnit răscoala din Slovacia s-a pus în fruntea câtorva sate⁴⁹. În ceea ce-i privește pe țărani români din comitatele din Transilvania, aceștia au crezut, pe baza unor zvonuri lansate la începutul anului 1831 de către preoțimea ortodoxă română din secuime, că țarul rușilor era protectorul populațiilor ortodoxe și le va trimite trupele sale, care staționau în Moldova și Țara Românească, ca să-i elibereze. Zvonul s-a răspândit cu repeziciune prin Brașov la toate comitatele din centrul Transilvaniei și a generat nesupunerea și agitația țărănimii, iar o parte din nobilime s-a refugiat în orașele mai bine păzite sau au început să se mobilizeze în scopul unei rezistențe armate. A fost nevoie de intervenția autorităților care, pentru a nu încuraja iobăgimea la acte de răzvrătire, au poruncit cu strășnicie funcționarilor să nu-și părăsească posturile și nobililor să se reîntoarcă pe domeniile lor, fiindcă le va pune la dispoziție armata pentru a le garanta siguranța. Trupe numeroase de soldați au fost mutate din loc în loc în punctele nevralgice și, până la începutul verii, starea de spirit agitată atât din partea țăranilor cât și a nobililor a fost potolită⁵⁰. Autoritățile au urmărit, pe lângă refugiați revoluționari polonezi⁵¹ și agenți revoluționari francezi, dar și agenți ruși care s-ar afla în spatele acestei mișcări țărănești din Transilvania. S-a dovedit în urma cercetărilor și investigațiilor că nu era vorba de agenți francezi sau ruși, cum se credea⁵². Desprindem din aceste evenimente faptul că, în dorința de a-și îmbunătăți starea socială și materială, fără a viza răsturnarea regimului politic, țărănimea nu-și asuma o anume ideologie, de aceea putea crede cu ușurință și în egală măsură, prin mijlocirea liderilor locali (în general preoți), atât în propaganda revoluționară poloneză, care, în plan politic, era îndreptată împotriva Rusiei țariste, cât și în protectoratul panortodox al țarului.

În schimb, în părțile vestice, în Crișana și Banat, ecourile răscoalei din Slovacia răsăriteană s-au resimțit în conștiința nobilimii, căci aici au izbucnit răzvrătiri țărănești odată cu aceasta sau imediat după. Vestea sosirii trupelor rusești a ajuns și la țărani români din Țara Oașului sau a Codrului. Astfel, țărani au refuzat prestarea robotei și așteptau livrarea armelor de către ruși pentru a porni răscoala. Bunăoară, țărani din Lojib, credeau că rușii vor confisca moșiile familiei conților Károlyi. Primpretorul din Livada, de la castelul baronului Vetsey Miklós, era îngrijorat de izbucnirea unei revolte țărănești acolo, care ar repeta scenariul sângeros al răscoalei din comitatele Zemplen și Szepes (Slovacia de est). Unii nobili din Arad, speriați de

⁴⁵ Mihail Dan, Petru Bona, *Frământări țărănești în Bihor la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*, în *Anuarul institutului de Istorie și Arheologie din Cluj*, Vol. XV, 1972, p. 444-450; Ana Ilea, *Lupta țărănimii din bihor împotriva asupririi sociale în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Crisia*, VII, p. 134-145.

⁴⁶ V. Covaci, A. Ilea, *Frământări țărănești în districtul Beiușului la începutul secolului al XIX-lea*, în *Crisia*, XV, 1985, p. 259; Barbu Ștefănescu, Bodo Edith, *Ruperea tăcerii*, Oradea, 1998, passim.

⁴⁷ Loránt Tilkovsky, *op. cit.*, p. 73-74 și Idem, *Az 1831 évi parasztfelkelés*, Budapest, 1955, p. 135-137.

⁴⁸ Csetri Elek, *op. cit.*, p. 57-68. Nici Trocsanyi Zsolt în *Istoria țărănimii din Transilvania* nu vede vreo legătură a mișcărilor țărănești din Transilvania la 1831 cu marea răscoală din Slovacia. Vezi: Trocsanyi Zsolt, *Az erdélyi parasztság története 1790-1849*, Budapest, 1956, p. 201-205, 222-223.

⁴⁹ Loránt Tilkovsky, *op. cit.*, p. 76.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 74-76.

⁵¹ Csetri Elek, *op. cit.*, p. 60-68.

⁵² Loránt Tilkovsky, *op. cit.*, p. 76.

agitația în rândul iobagilor, afirmau că în cazul în care nu vor primi ajutor militar, erau nevoiți, pentru a-și salva viața și averea, să-i elibereze din iobăgie și să-i împrumodărească. Un anonim din Timișoara, auzind zilnic vești despre grozăviile răscoalei din Slovacia răsăriteană, își exprima îngrijorarea că ar putea izbucni și în Banat o răscoală sângeroasă, având în vedere că țărani români și sârbi de aici erau atât de amărâți, încât era suficientă o scânteie pentru a stârna furia acestora⁵³.

Concomitent cu răscoala din Slovacia, dar fără să aibă vreo influență reciprocă, s-a pornit între țărani români de pe cursul Crișului Repede, aparținând de domeniile episcopiei și capitlului romano-catolic, așa-numita "mișcare a ascunderii ștampilei". Aceasta a fost cauzată de introducerea unor tabele de recoltă în vederea stabilirii mai precise a dijmei, tabele care urmau să fie legalizate și confirmate prin ștampila (pecetea) localității. Deoarece veniturile dijmelor s-au întocmit înainte prin simple declarații verbale, sătenii erau convinși că stăpânii de domeniu, în conivență cu administratorii domeniului și cu birăii satelor, vor să introducă obligații mai apăsătoare, care odată semnate și ștampilate nu vor mai putea fi modificate. Mișcarea a fost potențată de credința în existența unei circulare regale, acum tăinuită de stăpânii domeniali și de autorități, prin care împăratul promitea țăranilor iobagi eliberarea și împrumodărearea. De asemenea, măsurile de carantină impuse de răspândirea holerei, pentru care atât țărani cât și funcționarii sau nobilii erau chemați să le asigure, au trezit pe de o parte sentimentul egalității, însă pe de altă parte, țărani, care aveau vie mentalitatea bunului împărat, credeau că prin aceste măsuri se încerca de fapt obstrucționarea întâlnirii cu împăratul, ce urma să vină în zonă. Potrivit documentelor din anchetă, cel care a îndemnat la nesupunere a fost soldatul Andrei Kulcsár, născut la Aleșd, dar întors de curând din Lemberg, unde își făcuse serviciul militar, fiind repartizat acum la garnizoana din Oradea. Credem că acest soldat, care a stat o perioadă în cel mai mare oraș al Galiției, devenit un important centru al revoluționarilor polonezi, a fost influențat de ideile revoluționare și progresiste de acolo. În primele zile a lunii august, când țărani au venit la târgul săptămânal din Oradea, l-au cunoscut pe acest soldat, expunându-i pericolul care-i aștepta în privința noilor dijme. El i-a îndemnat să refuze obligațiile către stăpân, i-a sfătuit ca birăii să nu dea nimănui ștampilă și dacă astfel vor avea neplăceri, îi va conduce într-acolo unde se face dreptate. Drept urmare, în satele de lângă Oradea, de pe domeniul Capitlului, a început o mișcare de rezistență. Bunăoară, la Roit, 150 de săteni în frunte cu birăii au semnat un act prin care refuzau să mai dea dijma, iar cei care nu erau de acord, trebuiau alungați din localitate. Preotul comunității, Petru Șandorovici, a declarat că străjile au fost puse nu pentru apărarea împotriva holerei, ci pentru ca împăratul să nu poată intra în comitat. Locuitorii din Berechiu, Cheresig, Toboliu și Giriș s-au mobilizat pentru a nu ceda ștampila și au format o delegație comună pentru a merge la căpitanul din Oradea, reprezentant al guvernului, ca să-i ceară sfatul. S-a ajuns să se spună între aceștia-desigur prin contagiunea la nivelul mentalității colective cu mitul bunului împărat-că din ordinul cezarului localitățile care predau moșierului ștampila vor fi incendiate și locuitorii uciși, iar cele care nu o predau vor fi înnobilate. Alături de mitul bunului împărat, circula și ideea emancipării românilor sub un conducător propriu, fapt ce ilustrează varietatea din faza incipientă a opiniilor cu privire la emanciparea socială a românilor, încă neomogenizate într-o idee catalizatoare. De pildă, birăul din Gurbești, Florea Groza, care îndemna la ascunderea ștampilei, se bizuia pe faptul că providența l-a ales pe Nicorescu (Moise Nicoară), de loc din Gyula, să fie conducătorul românilor, dar care se află momentan la ruși ca să învețe pe viitorul rege român și astfel-credea el- *vom izbuti în sfârșit să avem un conducător român*. Birăul din Sântandrei, Ștefan Pop, a trădat și a dus ștampila la administratorul moșiei Capitlului, fapt care a produs o mare nemulțumire și revoltă în rândul sătenilor. Aceștia s-au înarmat și au mers la casa administratorului, căruia i-au amenințat familia, iar de aici l-au urmărit pe birău, care a fugit între timp spre Oradea, l-au prins și pus *în fiare* în scopul predării lui sub autoritatea căpitanului din Oradea⁵⁴.

Mișcarea "ascunderii ștampilei" s-a extins cu repeziciune și în localitățile de pe moșia văduvei contelui Batthyány Vince din zona Aleșdului. Astfel, la 14 august 1831, când pretorul i-a chemat pe birăi să predea ștampila, țărani români din Bratca, Lorău, Ponoară și Damiș s-au

⁵³ *Ibidem*, p. 77-78.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 84-85.

adunat la Bălnaca, unde au hotărât să-i oprească pe birăi. L-au reținut pe birăul din Bălnaca, apoi au tras clopotele pentru a chema și alte localități la revoltă. I-au pus în fiare pe birăi, apoi au ascuns ștampilele și prin notarul din Bălnaca au redactat o declarație că nu vor mai servi niciunui nobil. Țăranii încă credeau că armata va veni în ajutorul lor, deoarece notarul le-a spus să-și facă curățenie în case, fără a le spune adevăratul motiv (măsurile antiepidemice), iar birăul din Groși spunea că a văzut o circulară regală care a fost tănuțită de funcționarii domeniului. Birăul din Luncoșoara n-a mai vrut să adune dijmele și nici să mai predea ștampila, iar când a fost chemat în fața pretorului din Gheghie a fost însoțit de mulți țărani, la fel cum au făcut și birăii din Groși și Aușeu. De asemenea, când pretorul i-a ordonat birăului din Gheghie să-i aresteze pe ceilalți birăi răzvrățiți, acesta a refuzat, cu concursul fiului său, nu doar să-i aresteze, ci și să predea ștampila localității. În consecință, a fost pus în fiare împreună cu fiul său și trimiși sub escortă la Oradea. Însă, pe drumul care trecea prin Groși populația revoltată i-a eliberat. Preoții români din Damiș, Surduc și Tinăud îndemneau pe săteni să nu predea ștampila nici cu prețul vieții. La Lugașul de Sus și de Jos locuitorii s-au împotrivit datoriiilor urbariale. Juratul de la pretură, când a ajuns la Vadu Crișului să inspecteze cauzele revoltei a fost întâmpinat cu agresivitate de către locuitorii chemați de sunetul clopotelor, iar pretorul Draveczy care s-a deplasat personal la Șuncuiuș cu pluta a fost oprit pe râul Criș de către oameni înarmați cu furci, conduși de către parohul Gavril Brânzași. Drept urmare, pretorul a chemat armata în ajutor și prin ordinul vicecomitelui, emis la 21 august, s-a deplasat la fața locului o companie de soldați. Cu toate că sătenii din aceste localități au manifestat rezistență și umblau înarmați cu ciomege, funcționarii comitatului, cu ajutorul soldaților, i-au prins pe răzvrățiți și i-au trimis spre judecată în două tribunale extraordinare, care și-au desfășurat activitatea la sfârșitul lui august și începutul lunii septembrie. Conducătorii au primit între 1 și 2 ani de închisoare, legați în lanțuri, și până la 200 de lovituri de bătă. Unele ștampile au fost găsite cu ajutorul soldaților, altele au fost predate la cererea protopopului român Atanasie Boțco. Însă multe ștampile au fost ascunse de țărani care au fugit de judecată.

Răzmerița țăranilor a fost pusă în strânsă legătură cu vehicularea posibilității, de fapt nerealiste, a emancipării lor din iobăgie. Autoritățile au fost surprinse de încrederea pe care românii o aveau acum în armată, de care întotdeauna s-au temut. Firește este vorba de ideile liberale care circulau în rândul soldaților. De aceea, probabil, adunarea comitatensă din 26 septembrie a cerut reînființarea gărzilor cetățenești în Oradea, cerere refuzată de autoritățile guvernamentale. O altă propunere pentru a preîntâmpina viitoarele revolte- progresistă în esență- a fost înființarea de școli cu predarea în limba maghiară în localitățile românești, cu scopul atingerii a două obiective: pe de o parte, îmbunătățirea moravurilor românilor, astfel mai apti pentru îndeplinirea datoriiilor și respectarea legii, și pe de altă parte, însușirea limbii maghiare de către români i-ar apropia pe locuitorii unii de alții, ar câștiga încredere reciprocă și ar conlucra la binele comun. "Mișcarea ascunderii ștampilei" s-a extins și în comitatul Solnocul de Mijloc la țărani români din Girocuta, iar apoi în Supurul de jos și de Sus ori în Bogdand și Corund, de pe moșia baronului Wesselényi, fără să aibă amploarea și intensitatea celei din Bihor⁵⁵. În 1832, administratorul Kelemen Benjamin, prepozit al domeniului Suceag, aparținător lui Wesselényi Nicolae, a pus în aplicare pentru această localitate un proiect de eliberare a țăranilor din iobăgie, proiect pe care mai apoi a dorit să-l aplice și la Jibou⁵⁶.

Acest lucru a fost posibil, deoarece în fruntea mișcării reformiste a nobilimii din Transilvania se afla baronul Wesselényi Nicolae. Acesta și adepții săi erau convingeți, pe fondul crizei vechiului regim feudal și al revoltelor țărănești, că se impune un program de reforme de ordin economic, social, instituțional și cultural, dar la care nobilimea maghiară să aibă un rol dominant. Prin urmare, au încercat să se opună politicii centraliste a Vienei și să-și înfăptuiască reformele prin adunările comitatense și dietă. Astfel, după 1830, adunările comitatense devin mai intransigente față de guvern, refuză recrutările și aleg dregători comitatensi în locul celor numiți anterior de Guvern. Comisarul imperial Vlasits recomandă în 1833 pe lângă acceptarea convocării dietei și stimularea mișcării revendicative a românilor în contrapondere față de tendințele opoziționiste ale nobilimii. De aceea, ia legătura personal cu episcopul ortodox Vasile Moga, sugerându-i

⁵⁵ *Ibidem*, p. 85-89.

⁵⁶ Vezi detalii la Csetri Elek, *O încercare de eliberare a iobagilor din anul 1832*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, tom I-II, 1958-1959, p. 180-189.

să reactiveze activitatea petiționară pentru recunoașterea drepturilor românilor ortodocși. În contrapondere, opoziția nobiliară încerca atragerea românilor, denunțând abuzurile suferite de ortodocși din cauza prozelitismului catolic sprijinit de curtea vieneză și promițând, totodată, că prin dietă se va legaliza confesiunea ortodoxă, se va îmbunătăți starea materială și culturală a clerului și enoriașilor acestei confesiuni și vor putea accede la funcții de demnitate publică, cu condiția cunoașterii limbii maghiare. Tot la sugestiile comisarului Vlasits, episcopul Moga se adresează în noiembrie 1833 noului episcop greco-catolic Lemeni, propunându-i să elaboreze în comun un memoriu prin care să reia revendicările Supplexului din 1791-1792 și care să fie apoi înaintat curții de la Viena. Deși pe ordinea de zi a dietei convocate (după mai bine de două decenii) la 26 mai 1834 se afla chestiunea revendicării drepturilor pentru români, dezbaterile nu vizează modificări esențiale ale sistemului politic existent. Astfel, propunerile se amână într-un viitor nedefinit, dar erau menite să liniștească pe înfocații adepți ai opoziției inobiliare liberale, care, la rândul lor, erau dispuși doar la concesii limitate statutului românilor, condiționate și acestea de adoptarea limbii maghiare ca limbă oficială. De asemenea, memoriul semnat de cei doi episcopi români și trimis la Viena în 17 aprilie 1834, deși a primit referate favorabile la nivelul consiliului de Stat, la nivelul cancelariei aulice atmosfera dezbaterii era în defavoarea românilor, întrucât recunoașterea românilor ca a patra națiune în Transilvania contravenea sistemului politic stabilit prin lege. Rezoluția finală din 24 august 1834, aprobată de împărat și expediată la 6 septembrie, reflectă menținerea liniei politice impuse de Metternich în privința conservării status-quo-ului, întărit acum și mai puternic după încheierea tratatului de la Münchengrätz, și recomandă așteptarea dezbaterilor dietale în domenii inofensive ca cele culturale, economice, bisericesti și școlare. Dieta Transilvaniei, ducând o politică de confruntare cu Viena, se cantona în discuții procedurale sterile, fără să ia în discuție probleme de fond și astfel va fi din nou dizolvată printr-un decret imperial în ianuarie 1835, impunându-se o guvernare autoritară menită să pună capăt mișcărilor nobilimii maghiare liberale⁵⁷.

În Apus, mișcările revoluționare desfășoară în acest timp o activitate febrilă și chiar radicală. La Berna, în 15 aprilie 1834, trei asociații revoluționare republicane (italiană, germană și poloneză), semnează un act solemn și revoluționar progresist, redactat în patru limbi (italiană, germană, poloneză și franceză) intitulat *Tânăra Europă. Libertate-Egalitate-Umanitate. Act de Fraternitate*, care proclamă nu doar egalitatea indivizilor și națiunilor, ci și organizarea federativă a democrației europene⁵⁸. Aripa republicană a emigrației poloneze din apus s-a constituit în martie 1832 în Societatea patriotică polonă, al cărei program prevedea refacerea statului polonez sub formă republicană prin mijloace proprii, fiind însă mai întâi necesară eliberarea țăranilor din servituțiile feudale și împrăștierea lor, pentru a putea realiza o conlucrare totală în vederea unei insurecții generale, care să elibereze națiunea polonă⁵⁹. Probabil nu întâmplător pătrunderea acestor idei republicane au avut loc pe teritoriul Transilvaniei în același an, când s-a înființat la Berna *Tânăra Europă* și ele au sosit tot pe filieră poloneză. Principalul artizan a fost emigrantul polonez Adolf David, fost funcționar de mină în Galiția și transferat la Cluj în mai 1834 de către autoritățile austriece⁶⁰. El își începe activitatea în principatul Transilvaniei într-o atmosferă tensionată, unde se confrunța nobilimea liberală maghiară cu autoritățile guvernamentale, aveau loc ciocniri între studenți și armată (Cluj și Aiud) sau aveau loc mișcări țărănești (Răvășel și Boian). Adolf David, care a început activitatea pentru organizarea unei societăți secrete cu scopuri revoluționare, a încercat să facă din aceste categorii nemulțumite aliați ai cauzei polone, sprijinindu-se pe colaborarea unor refugiați polonezi aflați deja în Transilvania. A luat legătura în primul rând cu intelectualitatea maghiară și română din principat, dar există mărturii că societatea secretă se bizuia mult și pe populația de la sate. Un membru al conspirației lui Adolf David cu numele Pálffy, referindu-se la

⁵⁷ Coord. Dan Berindei, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I. p. 173-175. Pentru detalii Vezi: Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, București, 1986, p. 129-136.

⁵⁸ Detalii la: Matei Ionescu, *Revoluția europeană și revoluția română. De la "Tânăra Europă" până la anul revoluționar 1848*, în *Revoluția de la 1848 în Țările române. Culegere de studii*, București, 1974, pp. 12-21.

⁵⁹ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 205-206.

⁶⁰ Matei Ionescu, *op. cit.*, p. 23; Detalii despre activitatea lui Adolf David la Carol Göllner, *Conspirația emigrantului polon Adolf David*, în *Revista istorică*, tom XXIII, nr. 7-9, 1937, p. 235-249.

activitatea din Transilvania, mărturisea într-una din scrisori că în organizația din Transilvania au intrat mulți oameni cu autoritate, însă foarte importantă era însuflețirea locuitorilor de la sate, care se angajau cu bucurie să facă serviciul de curierat cu Polonia. Firește, un rol important în menținerea corespondenței dintre refugiații polonezi din Transilvania și rudele lor din Polonia l-au avut negustorii. De asemenea, există date care arată că Adolf David a intrat în legătură cu aripa aristocratică a emigrației poloneze din Transilvania, care la rândul ei avea legături strânse cu exponenții nobilei liberale maghiare de aici. Bunăoară, colonelul baron Grodno, care călătorea cu un pașaport austriac fals, a fost cazat în prima parte a lunii martie 1834 la un han din Cluj și probabil la casa lui Wesselenyi Farcas, ambele locații au fost apoi cercetate de către poliția din Cluj⁶¹.

În acest context, autoritățile militare din Bihor, în baza ordinelor superioare, au demarat acțiuni de cercetare și percheziție în localități bihorene și în unele case ale persoanelor nobile și notabile din comitat pe motivul arestării emigranților polonezi, care s-ar ascunde în acest comitat. Comportamentul abuziv al autorităților militare, care suspicionau pe unii notabili bihoreni că ar fraterniza cu emigranții polonezi și cauza lor revoluționară, a generat dezbateri aprinse în adunarea comitatensă din Bihor, ținută la 21 septembrie 1834, și care a avut menirea să reafirme cu tărie că potrivit drepturilor constituționale drepturile autorităților civile sunt superioare celor militare. În consecință, a fost redactată o plângere către comitele supreme Fráter Mihály condamnând comportamentul abuziv al militarilor și poliției față de drepturile nobililor și acțiunile de cercetare și percheziționare a caselor nobiliare, acțiuni care contravin nu doar privilegiilor nobiliare, ci și dreptului civil (privat) și al hotărârilor adunărilor comitatense. În plângere se arată și se sublinează faptul că drepturile civile și ale adunării comitatense primează față de cele militare, așa cum sunt prevăzute în legile fundamentale ale imperiului, în caz contrar ar fi vorba de un regim autoritar. Prin urmare, se cere să se demareze o anchetă privind aceste abuzuri și să se ia măsuri împotriva comportamentului abuziv și dictatorial al autorităților militare, cu atât mai mult cu cât în urma perchezițiilor prin aceste case nu s-a aflat niciun emigrant polonez⁶². În acest mod, măsurile de reprimare a mișcărilor de emancipare și de reforme, manifestate în rândul polonezilor și a diasporei poloneze din imperiul habsburgic, dezvăluie un regim autoritar și conservator, denunțat tot mai insistent și de către elitele din Transilvania și Ungaria, mai cu seamă că o parte din ele aveau viziuni liberale.

Dacă la început Adolf David a crezut în obținerea independenței polone în împrejurările unei mișcări generale europene și într-o revoluție europeană sprijinită pe colaborarea tuturor categoriilor sociale, ajuns în Transilvania orizonturile lui se schimbă, datorită legăturilor sale cu populația majoritar românească⁶³. Kovács Endre, care a analizat legăturile lui Adolf David cu românii din Transilvania, a constatat că acesta, din dorința de a obține sprijinul românilor pentru năzuințele de independență ale polonezilor, și-a însușit ideea unei patrii comune a românilor, o idee care deja atinsese un înalt grad în conștiința elitelor românești și se întemeia pe teza daco-romană și adiacent pe planul unificării românilor dintr-o parte și alta a Carpaților într-un singur stat. Așadar, sub influența mișcării naționale române, Adolf David a ajuns să introducă în programul său revoluționar ideea unității tuturor românilor într-o singură republică română⁶⁴. Principiile de organizare ale viitorului stat român modern erau cuprinse într-un program de factură democratică, care să atragă fără rezerve majoritatea populației românești: egalitatea de drepturi și datorii, posibilitatea ocupării oricărei funcții în stat, adunări legislative alese prin vot universal, emanciparea țăranilor și reforma agrară, desființarea titlurilor nobiliare, libertatea învățământului, egalitatea confesională, serviciul militar obligatoriu. Potrivit denunțului unui fost membru al societății secrete, învățătorul Maschek din Caransebeș, datat la 20 noiembrie 1834, metodele de organizare erau similare cu ale francmasoneriei galițiene, organizațiile locale aveau și fonduri pregătite pentru procurarea de armament și muniție. La Viena se știa că mișcările revoluționare urmăreau independența tuturor țărilor din răsăritul imperiului. Bănățenii pregăteau consolidarea legăturilor cu revoluționari din Principatele române și se plănuia difuzarea, în tot Banatul și în Transilvania, a ziarelor românești de peste munți și traduceri

⁶¹ Alexa Csetri, *op. cit.*, p. 83-84.

⁶² Arhivele Naționale-Serviciul județean Bihor, *fond Prefectura județului Bihor*, inv. 41, dosarul 703, filele 25-27.

⁶³ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitate națională 1834-1849*, București, 1967, p. 4.

⁶⁴ Kovács Endre, *op. cit.*, p. 219-221.

românești ale scrierilor liberale franceze; difuzarea de publicații fiind menită să contribuie la unificarea spiritului revoluționar din toate țările române. Pentru acoperirea cheltuielilor de difuzare a publicațiilor revoluționare și pentru pregătirea armată se atribuia românilor intenții de delapidare a caselor erariale și ale pulberăriilor imperiale. Revoluția urma să fie declanșată după izbucnirea unei revolte în Galiția, unde trebuiau să se concentreze forțele militare imperiale, lăsând descoperite părțile sudice ale imperiului. Conspirația revoluționară a fost descoperită, Adolf David a fost arestat și întemnițat la Sibiu, unde se va sinucide în august 1834. Conducerea a fost preluată de un alt polonez, originar din Galiția, cu numele H. Müller, funcționar montanist în regiunea minieră a Banatului, centrul mișcării devenind orașul minier Rusca, de aici putându-se întreține mai ușor legăturile cu revoluționari români din Muntenia. Între fruntașii români revoluționari, care au colaborat cu mișcarea conspirativă a lui Adolf David, istoricul Cornelia Bodea⁶⁵ identifică pe Zaharia Carcalechi, editor de cărți românești la Buda, pe cărturarul bănățean Damaschin Bojincă, pe învățătorul Maran din Caransebeș-membru cu grad superior în ierarhia organizației revoluționare- și, de asemenea, pe Ștefan Popovici Niagoe, vestitul învățător bihorean de la Pesta⁶⁶. Acesta din urmă apare în lista celor arestați în 1835, fiind emisar pentru Principatele române, cu numele conspirativ Neagos. Așadar, acesta întreținea legăturile cu revoluționari români de peste munți, în timp ce învățătorul Maran, potrivit informațiilor poliției vieneze, avea sarcina să câștige cât mai mulți adepți în orașul minier Dognecea și în întreaga regiune a regimentului românesc din Banat, iar cu ocazia vacanței școlare a pus pe elevii săi să răspândească scrieri revoluționare și să facă propagandă pentru *republica română*. Recrutarea de membri și aderenți ai societății conspirative trebuia să se facă cu preferință din rândul preoților și învățătorilor ortodocși, considerați ca având mai multă influență pe lângă populația satelor din Transilvania, dar și pentru succesul propagandistic în Moldova și Țara Românească⁶⁷. Se căuta să se răspândească felurite materiale propagandistice; de la reeditarea revistei „Biblioteca Românească”, pe care o scotea Zaharia Carcalechi, și în care se glorifica atât trecutul neamului românesc, cât și unitatea de neam, până la traducerea în română, chiar dacă stângace, a imnului revoluției franceze-*Marseillaise*, a cărei exemplare litografiate au fost confiscate de autoritățile austriece. Din documentele de urmărire, întocmite de către poliția austriacă, cu privire la societatea conspirativă inițiată de Adolf David, rezultă că H. Müller trebuia să întreprindă în primăvara anului 1835 o călătorie de recunoaștere în Galiția. Cancelaria de la Viena a fost inițial foarte mirată să afle despre semnele mișcării naționale și de emancipare a românilor din Monarhie pe baza propagandei revoluționare prin intermediul manifestelor și publicațiilor în limba română, întrucât pentru curtea de la Viena românii nu erau pe o treaptă culturală superioară, însă a devenit treptat îngrijorată când a constatat că aceste scrieri urmau a fi tipărite la București. Însuși cancelarul Metternich îi solicită șefului poliției de la Viena să cerceteze dacă intenția conducătorilor mișcării era de a declanșa o răscoală și în Țara Românească ori doar să fie pregătită acolo o răscoală în Monarhie. Cointeresarea celor din Principatele române în mișcarea conspirativă din Transilvania, l-a determinat pe cancelarul Metternich să atragă și atenția Rusiei țariste, implicit asupra originii polone a acestor conspirații, fără a dezvălui ceva despre mișcărilor propagandistice din Transilvania și Banat. Un emisar special a fost trimis la București să ia legătura cu consulul Rusiei și să urmărească de acolo mișcărilor suspecte. Arestarea lui H. Müller la Cluj, înainte de a pleca la Lemberg, precum și a grupului principal de conspiratori din Banat în aprilie 1835, va împiedica desfășurarea planurilor urmărite de acești revoluționari. Cu toate acestea, Metternich va cere continuarea investigațiilor. Astfel, poliția va suspecta întâlnirea dintre Carcalechi și Eliade Rădulescu din vara anului

⁶⁵ Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 5-7.

⁶⁶ Originar din Bihor, acesta era un emul al Școlii Ardelene, înzestrat cu excepționale calități de caligraf, de gravor și de sculptor în lemn și metal; își câștigase merite deosebite ca învățător la Pesta și prin publicarea la Buda a *Calendarului* din 1829 și a *Caligrafiilor*. După ce reușește să scape din arest, trece munții în 1836 la București ca profesor de caligrafie și institutor public. Fiind apreciat de Petrache Poenaru, intră în vâltoarea revoluției de la 1848, alături de ceilalți profesori transilvăneni ocrotiți de Petrache Poenaru. Ajunge mai târziu, cu sprijinul lui Augustin Treboniu Laurian, secretar al Eforiei Școalelor, funcție pe care o ocupă până în 1868 când moare. Vezi detalii la Eadem, *Figuri puțin cunoscute din revoluția de la 1848*, în *Studii. Revistă de istorie*, anul XIII, nr. 2, 1960, p. 146; Despre activitatea de cărturar la Nicolae Albu, *Un satelit al Școlii ardelene Ștefan P. Niagoe*, în *Transilvania*, nr. LXXIV, p. 596-616 și Gh. Oprescu, *Grafica românească în secolul XIX*, vol. I, București, 1942, p. 232.

⁶⁷ Kovács Endre, *op. cit.*, p. 221.

1835, unde ar fi plănuit împreună publicarea de noi manifeste revoluționare. De asemenea, ca suspecte vor fi raportate și întâlnirile dintre Carcalechi, Bojincă și Maran la Caransebeș⁶⁸. Dacă în Transilvania și Banat aceste mișcări revoluționare de inspirație poloneză se vor stinge sub presiunea autorităților habsburge, în schimb ele se vor intensifica în principatele române extracarpătice, unde au găsit un teren propice în noul context internațional⁶⁹.

Mișcarea revoluționară din anii 30 ai secolului XIX avea să pregătească primăvara popoarelor din anul 1848, așa cum este cunoscută marea revoluție europeană de la mijlocul secolului al XIX-lea, iar revoluția poloneză din 1830-1831 a influențat în chip nemijlocit acțiunile premergătoare revoluției de la 1848 din Ungaria și principatele române, ba chiar și întreg programul său de revendicări politice și sociale.

⁶⁸ Cornelia Bodea, *op. cit.*, pp. 6-9; Carol Göllner, *op. cit.*, p. 241-242.

⁶⁹ Vezi detalii la Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p.191-204, 207-211.